

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 8 (9690) | 1975 чылдың январь 10, пятница | 1975 чылда үндэмизинтигин | Өрттө 2 көп.

ЧЕМ ЧАРЫГДАЛЫНГА КОНТРОЛЬДУ КУШТЕЛДИРЕР

Тоску беш чыл планының дөрткү чылында бистин республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының малчынары чамдык чоғумчалыг түннелдерин чедип алган. 1974 чылдың чүгө он бир айларының дүргүзүндө, оң мурунда чылдың ол үезинге денээрге, ажил-агыйлар сүтү 3791 центнер хөйүнү, дүктү—1855 центнер хөйүнү бүдүргөн. Малдың чаш төлүн: бызаны 1292 башы, анай, хураганы 44,7 муң башты хөйүнү камгалап алган.

Ындыг болза-даа 1974 чылда мал ажилыңга ажилдың түннелдерин үндүрбүшөөн, дыка хөй колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары мал ажилының продуктуларын бүдүреринин болгаш белеткээринин бар курлавырларын, болдунар аргаларын ыракта четче ажыглаваан дээрзин демдеглээр херек. Ону ылангыя Улуг-Хем, Таңды, Би-Хем болгаш Каа-Хем районнарын ажил-агыйларга хамаарыштыр чугаалап болур. Чижээ, ол районнарын колхоз, совхозтарыңга бир инектен саап алган сүт эрткен чылың, оң мурунда чылга денээрге, 117 кг кызырылган, а Би-Хем районун «Хадын» колхозка мырыңай 431 кг кудулаан. «УТКА 25 чылы», «Кара-Хаак», «Өөк», «Саян», Тока аттыг совхозтарга сүт саалдамы дыка кызырылган.

Ам тоску беш чыл планының сөөлгү чылында республиканың малчынарын мурунда чаа улуг сорулгалар салдырган. Бо чылын кедээ ажил-агыйларын нити продукциязын бүдүрерин эрткен дөрт чылдарын чыл бүрдүдөгү ортукам хемчээлинден 30 хуу өстүрери планнаптыган. Бистин республика күрүңгө 31 муң тонна этти. 26 муң тонна сүттү, 2805 тонна дүктү садар. Ону амыдыралга боттадырары дээш э-не күженишикнинин ажилдаары, бар курлавырларын болгаш болдунар аргаларын бүрүнү-бүрө ажилгаары малчың бүрүзүндөң негеттинип турар.

Мал ажилының талазы-биле салдыңган сорулгаларын чедип алыр төлөөдө, ам хамыктын мурунда малдың кыштаглаашкынын белдик денелге эрттирери эргежок чүгүлө. Мал ажилыңга чедиптирерин дүлгүүрү кыштаглаашкынын үлөгерлиг чорударында, кышкы үедө малдың арын-лорун өлүр чоруун болдурубазында, чаш төлүн менди аларында.

Бо кыштын байлалында бар чемни малга чиртир-биле белеткеп бээринге онза кичээлге салыры негеттинип турар. Малга чемни белеткеп бээрин «Тазал», «Кызыл таравачын», «Өөк», «УТКА 25 чылы», «Куш-ажылдың хостуу» совхозтарда багай эвес организаастаан. Ол ажил-агыйларда чөм белеткээр пехтер доктаамал ажилдап турар. Саванын хээндектээш, бус-биле чымчатыш, холуксаалыг чөмөр болгаш өске-даа микрорезментилер-биле амдан-сүзүң кири болбаазыраткыш бээрин чурумчуткан.

Ындыг болзажок чамдык ажил-агыйлар чөмни малга белеткээш бээрин, ылангыя саванын, хыргышты хээндектээрин, бус-биле чымчатып, шыгырарын ам-даа кылбайн турары ажил-агыйгы эвес чоруктуң демдээ. Чижээ, «Тилелге» совхоз (директору эш Хвостов) кыштаглаашкынын мырыңай эгезинде-ле саванын хээндектээш, бөдүңү арга-биле буска чымчаты шыгылар хааржактарын кылыр деп турган. А херек кырында ындыг хааржактар ам-даа кылдырмаан, совхозта чөм болбаазыраткыш пех бар хирезинде-ле саванын бус-биле чымчатырлар организаастаан.

«Найрал», «Ак-Тургу», «Улуг-Хая» совхозтарда бар мал чөм хөй эвес арткап турбуже, ол ажил-агыйларын удуртукчулары мал чөмни камнын чырында, ону болбаазыраткыш малга бээр дугайында сагыш салбайн турары элдентип.

Кыш ам эң-не берге үезинче кирген. Ынчангаш белеткерттиң мал чөмнин килограмм бүрүзүн чөп чарыгаалары, шөлдерде саванын бүрүнү-биле бөлүң алыры, хыргышты белеткээрин организаастары бирги чергинин айтары апарган. Ындыг турбуже Улуг-Хем болгаш Таңды районнарын ажил-агыйларын удуртукчулары, тускай эртемчилери Тес-Хем шынаазындан хыргышты белеткээрин багай организаастап турар. Чижээ, ол чердериниң ында бригадалары четчиң саныг техника-биле хандырттыган хирезинде-ле амга чедир чүгө 2500 тонна хире хыргышты белеткээш. Кыштын березин көрүп тура-ла, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияны чалбыгы», «Тилелге» совхозтар, Каа-Хемниң ажил-агыйлар шөлдерде саваны ам-даа четче бөлүп албаан, ону мал хар-биле холуй таптадыр базып турар.

Үстүдө айткан фактылардан алырга, кыштаглаашкынын байдалы бергенде турары тодаргай-дыр. Малды кыштан хур-менди ажырап, оң чаш төлүн менди алыр төлөөдө, мал кыштаглаашкынын чедиптирерин эрттиреринче бүүү күштү ажил-агыйларын удуртукчулары, тускай эртемчилери, партия, совет, профивилел болгаш кедээ ажил-агый органдары мобилизаастар хүлээлгелиң. Мал чөмнин чарыгалыңга шынгың контрольду тургузар херек. Чөмни малга болбаазыраткыш чиртирин, ону денелде үндүрүп бээрин чурумчулары, мал чөмни хайгаарып контрольдаар кижилерин тургузары эргежок чүгүлө.

Кыштаглаашкынын чедиптирерин эрттирер чорук—беш чылдың доозукчу чылында мал ажилының талазы-биле планын онаалдаларын күүседи-риниң магадылалы.

Тоску беш чылдың тодарыкчы чылдың республика үлетпүрүнүң ажилдакчылары багай эвес көргүзүлгөргө дооскан. Чыл планында кирген кол-кол көргүзүлгөргө ажил-агыйлар ажил-агыйларга, үлетпүр продукциязын сайгарыңны планы шынты-биле 103,1 хуу күүсөттиң, пландан ажыр чыл дүргүзүндө 2 млн. 545 муң рубльдин азы-бүрү продукциязы сайгарыңны. Эрткен чылдың ол үезинде денээрге продукция сайгарыңнын хемчээли 7,4 хуу өздөлдөгү болган.

Тываның үлетпүр бүүдүргөлеринин ажилдакчылары чылдың сөөлгү айында онза күженишикнинин ажилдаан. Декабрь айың планыңг онаалдамы 130,8 хуу күүсөттиң.

Тоску беш чылдың хуусаа бетинде күүсөдир дээш кабарган бүүү улустун социалист чарыжының база уткуштур алган планин ажилдап баштап алган чылда болгаш оң-даа өске эки түннелдер чедип алдыган. Республика-

нын партия, совет, хөй-инти болгаш ажил-агый органдары эрткен чылдың эгезинде күш-ажылды коллективтериниң кеңигүрүн социалист күлээлгелерин негеделерин ажилдап кылыртыга калаа-биле кайриштыр, кичи бүрүзүңүң чыла хүлээлгелеринге база социалист чарыштыг турарын чедип алганын база социалист чарыштыг түннелдерин чогуур үезинде үндүрүп, моральдыг, материалдыг инг бериптирерин билдиргэ ажилдап келгениң түннелдине бо чедиптирер чедип алдыган.

Үлетпүр продукциязын кол-кол хөвирлерин бүдүреринин талазы-биле алдыңган социалист күлээлгелериниң ылангыя дөңгөлдөгү күүсөттиң, денелгези өөрүңүп, Республиканын ажилы чөмөрүнүн 1974 чылдың эгезинде алган социалист күлээлгелеринде пландан ажыр 2 муң тонна даг-дүктү, 2 млн. кет-каш электрэнергияны, 9,5 муң кубометр дымг мате-риалдарын, 45 муң тонна хө-

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

1974 чыл—Каа-Хем разрезин күш-ажылчы коллективинге шалыңгы күш-ажылды чылы болган. Тодарыкчы чылдың күрүңгө планы декабрь эгезинде ажыр күүсөттиң болган коллектив шынты-биле амгы үедө февраль айыңд үлүг-хуузуңга кийриштир ажилдап турар.

Партия, совет улуска СЭКП Топ Комитетинин Кийгириң, Тываның бүүү ажил-чы чөмөр-биле бир домең, бистин коллективниң кеңигүрүнүн чаа-чаз чедиптирер хөвир соруң кийриң. Тоску беш чылдың болгаш оң доозукчу чылы—1975 чылдың планын онаалдаларын хуусаа бетинде күүсөдир дээш коллектив кеңигүрүн бүдүрүлгөниң интиги курлавырларын саап көргөш, дараазында белдиктен социалист күлээлгези алган.

Чыл планын декабрь 20-де күүсөдир болган пландан ажыр 27 муң тонна хөмүр-лашты (Каа-Хем участка 25 муң тонна, Чаалаанга—2 муң тонна) казып алар.

1975 чылда 4 млн. 900 муң рубльдин продукциязын сайгарар болгаш планга кемей 190 муң рубльдин продукциязын эвэр.

Продукцияны шынтың кижилер талазы-биле бүүү хемчестерин алыр, хөмүр-лашты кырында кайгытар эки шалга арылап, техниктиң контроль кылдырнып тургаш, хөмүр-лаштын күлээлгези 0,1 хуу күүсөдир.

Бүдүрүлгө чорудууларын улам механштың, даг транспортун дөңгөлдөгүлөргө ажилдап кижилерин күш-ажылды эртеме үндөүлөргө организаастап турган, бир ажилчыга онааштыр күш-ажылды бүдүрүлгүлүн план-

га удур 2 хуу бөдөлгөш.

Бир тонна хөмүр-лашты казып тыварың бот-үшөөң планга көрдүлгөңүңдө 6 көпсөккө чинткеш, оң күүсөдир-биле 53 муң рубльдин камнагаланы алыр.

Пландан ажыр 58 муң рубльдин арыг орулганын алыр.

Планга көрдүңгө чаа хөвир-хөвирлерин бүрүнү-биле эвөтп тургузар.

1975 чылда 40 ажилчыны тускай мергежилге өөрдир, 30 кижиниң мергежилди бедилер болгаш 5 анык ажилчыга ортукам шкюланы, 6 спецна-лиске дээдә өөрдилге черин доостурар.

Нитизи-биле 15 муң рубльдин камнагаланы бээр 40 чо-гаалкыч сапалды бүдүрүлгө-ге шинтээр.

Ажылчыларын амыдырал байдалын экинчилер-биле чурттага фондүзүңүң септе-гезин октябрь 15-ке чедир доостур, бүдүрүлгө төлдөрүнүн чурттага бажыңарын чыныгы негизинде ажилдап чорулар. Дус-Хөдө «Шахтер» деп шынтаалга бажыңга 120 кижини амптан-зырар.

Экономиктиң өөрдилгени үргүчүлээр болган апаз 175 кижини хараа турар.

Колхозниң ажил-интиреринге шөф ажилын үргүчүлээр: Дуржулга станшаныңга болган СЭКП-ниң XIII съездинде атыг совхозка шынты-биле 15 тонна ситени белеткээр, 60 тонна саваны сараттаар, боттун транспорту-биле 50 тонна аутку сөөртүн бээр болгаш күүсөдирде малчынарга 460 тонна сугуң чедирер.

Бот-тываның уран чүүдө коллективниң ажилды, ГТО нормалыңг дужаалдамы үргүчүлээр болгаш ГТО-нуң 100 алачкыны белеткээр.

Ол, совет Эвездениң баштапкы социалист чөм каттыгырдыгларын чуртарыңды Палестинаның удуртукчуларының ажилыңга хараа алган.

Ол, совет Эвездениң баштапкы социалист чөм каттыгырдыгларын чуртарыңды Палестинаның удуртукчуларының ажилыңга хараа алган.

СЭКП-ниң хостаар организацын Күүсөмунуң даргазы Ясир Арафат «Аль-Багъа» солунун айтырларыңга хараа алган.

Ол, совет Эвездениң баштапкы социалист чөм каттыгырдыгларын чуртарыңды Палестинаның удуртукчуларының ажилыңга хараа алган.

СЭКП-ниң хостаар организацын Күүсөмунуң кижигүнү Ф. аль-Каддун эңсеткыч каттыгырдыгын бижмек-кабар, кады ажилдакчыны камбаргырың кийгириң.

Ф. аль-Каддун Палестина-

мүр-лашты дээш оон-даа өске продукцияларын бүдүрер деп бижээп турган. Херек кырында ол көргүзүлгөргө хөй кезиң ажыр күүсөттиң. Чижээ, Тываның үлетпүр тодарыкчы чылда Төрөңи чуртка барык дөрт муң тонна даг-дүктү, 11 млн. кет-каш электрэнергияны, 78 муң кубометр дымг материалларын болгаш өске-даа чүгүлө берилерин пландан ажыр берген.

Амгы үедө бүдүрүлгө коллективтери эрткен чылдың күлээлгелерин хуусаа бетинде күүсөдир, доозукчу чылда база беш чылдың нитизи-биле чедиптирерин дооза-рыңды эргежок чүгүлө магадылалың тургузуп алган.

Нитизи-биле республиканың 49 үлетпүр бүдүрүлгөлеринде 41 коллектив чылдың күрүңгө планын чедиптирерин боттадырар. Ыччалзажок арткаң 8 коллектив боттарының планын күүсөдирең болза, бистин бүүдүрүлгө көргүзүлгөлерин бо-лаа бедик болур ужураут турган. Чыл планын Кызылдың «Тууду кезектери» комбин-

ат, «Тууду кезектери» болгаш конструкторлар» завод, автосепелге заводу, Туранин болгаш Шагаан-Артының ияш ажил-агый черлери, Хову-Аксинин болгаш Кызылдың Алес заводтары, үлетпүр тууду материалдары үлетпүр каттыгырдыгы күүсөттиң.

Бо бүдүрүлгелерин кошкан ажилдааның республика үлетпүрү 422 муң рубльдин продукциязын чедир албаан.

Чылдың баштайгы хүнери чаа эгезде турар амгы үедө күш-ажылчы коллектив бүрүзү чүгө чыл планын күүсөдир чедиптирерин чылыңга боттодун чедир кылмын чүдүлдериң чедир кылмын алыр хандарың, беш чылды нитизи-биле ажыр күүсөдир,

кеңир беш чылга бижмек материалдыг баазаны тургузуң амгы ымыг хемчестерин социалист күлээлгелеринге кийер ужураут.

Доозукчу чылда республика үлетпүрүнүн ажилдакчыларының мурунда улуг сорулгалар туруп турар. Нити продукция бүдүрерин эрткен чылда турганыдан 10 хуу өстүрүрү күрүңгө планында көрдүңгө интике, азы 101 млн. ажыр рубльдин продукциязын бүдүрер ужураут бис. Куш-ажылдың бүдүрүлгүлүү 8,2 хуу бедилер ужураут. Бо улуг

сорулгалы чедиптирерин боттадырары ажилдакчы бүрүзүң хуи бүдүрүлгө кызыкмак-кай күш-ажылдан хамаар-жыр.

1975 чылдың планын онаалдаларын долдуу болгаш ажыр күүсөдир, бүдүрүлгениң ажилын бедилерин, беш чылды чедиптирерин доозар дээш социалист чарышты улам камбаргырың ажилчыларын, колхозчуларын, спецналыңды бүүү совет кижилерин СЭКП Топ Комитетин кийгириң. Чарыштын доозуң: өөш чарыгдалды, эки шымарлыг, хөй продукция дээш ажилдаары бооп арткаң.

Тываның ажилчы артымы ол кыйгыртың ада-биле ажилдаар ужураут.

ЧЫЛ ТҮҢНЕЛИ

көргүзүлгөри ханы анализден, беш чылдың доозукчу чылдың социалист күлээлгелерин болгаш уткуштур планын ажилдап кылып турар. Бистин мурунчыл бүдүрүлгө коллективтерин бедиктен күлээлгелерин чаа чылдың бүдүрүлгө-ле алылаан болгаш бо хүнерде беш чыл планын хуусаа бетинде күүсөдир дээш хайымышкың ажилдап турар. Ылангыя Каа-Хем хөмүр-лаш разрезин, республика-туң үлетпүр комбинаты, Улуг-Хемниң ияш үлетпүр ажил-агый черлери, Терлиң-Хаяның мөңгүнү сүү бүдүрүлгө, Кызылдың сайгарылга баазаны, «Тыва даг-дүктү» комбинат дээш оң-даа өске мурунчыл бүдүрүлгелерин коллективтери эрткен чылдың планын онаалдаларын, бедит-

нат, «Тууду кезектери» болгаш конструкторлар» завод, автосепелге заводу, Туранин болгаш Шагаан-Артының ияш ажил-агый черлери, Хову-Аксинин болгаш Кызылдың Алес заводтары, үлетпүр тууду материалдары үлетпүр каттыгырдыгы күүсөттиң.

сорулгалы чедиптирерин боттадырары ажилдакчы бүрүзүң хуи бүдүрүлгө кызыкмак-кай күш-ажылдан хамаар-жыр.

УЛУГ КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Январь 8-те кезээкниң 5 шакта Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң квалуинуң оуттары коллективниң кеңигүрүнүн долдуу ээлепкеш. Олар эрткен 1974 чылдың түннелдерин чугаалап коору болгаш тоску беш чылдың бо доозукчу чылында боттарыңга бедиктен социалист күлээлгези алыр-биле чылың келгениң ол.

Бо бүдүрүлгө чери эрткен ажил-агый чылында эвезин эвес күш-ажылчы көргүзүлгөриң чедип алганар. Тодаргайларга, пассажирлер да-жылгыларын чыл планын 101,4 хуу күүсөттиң азы 23 миллион ажыг кижилер үк бүдүрүлгөниң азы-дузанын алганы ол. А пассажир-километр планы 100,7 хуу болган. Ол 185 миллион километр үлүг дурттуг оруку азы-бүрү марканың автобустары болгаш чык таксилер маңгап эрткен дээш ол.

Бо бүдүрүлгө чери эрткен ажил-агый чылында эвезин эвес күш-ажылчы көргүзүлгөриң чедип алганар. Тодаргайларга, пассажирлер да-жылгыларын чыл планын 101,4 хуу күүсөттиң азы 23 миллион ажыг кижилер үк бүдүрүлгөниң азы-дузанын алганы ол. А пассажир-километр планы 100,7 хуу болган. Ол 185 миллион километр үлүг дурттуг оруку азы-бүрү марканың автобустары болгаш чык таксилер маңгап эрткен дээш ол.

Монгол-Черелентир ажил-агыйга четпестер база тургулаан. Бо автобүдүрүлгө-де шунту 600 чыгам кыял ажилдап турар, а мыңгара эрткен чылың дүргүзүндө ажилдап 329 кыял үлүг-чорукта. Пассажир АТБ-ниң республиканың барык бүүү бу-лунтарың база ол ишкыш Абас-каның демээр-оруну-биле бистин хайылаштыртыр турар ба-за бир уагү дээш бүдүрүлгө черлериниң бирезин дээрин баштадың. Ындыг болзажок, чылыңга азы-бүрү Кызылдың автобус хандарыңга чыныгы чөмөр чүдүлөр кайы кой. Ол дугайын хуралга са-нал берген эштер чугаалаан.

Тодарыкчы чылда турган четпестерин чылдаар, чедиптирерин улам ияш бижмек-лаар талазы-биле коллектив бедиктен социалист күлээлгези алган.

Бүдүрүлгө бо чылың пасса-жир дажылганың тонна-километр талазы-биле чыл планын декабрь 30-де күүсөдир, пландан ажыр 50 муң пас-сажирлерни дажылгаарын, АТБ-ге ажил-дузаны чедирер ужураут 22 чогаалкыч-чары-тымчы сандаларын кийриң хүлээттиң. Оң-биле чергелес-тир көдөңниң ишчилеринге ду-рар ажил-херестери, арга-дуржулга, ол ишкыш ажилда бар четпестерин чылдаар ду-гайында санал-онааларга Кы-зыл хоорукчукомунуң даргазын ораалкычы Е. Д. Улаура-кына, Бай-Тайга райкүүсөмунуң даргазын ораалкычы Д. М. Монгуш, Тес-Хем райкүүсөмунуң даргазын ораалкычы К. К. Шууу-Маадир, ВЛКСМ Ч. Обкомунуң секретари Е. Д. Па-ла, Таңдының Бай-Хаян хөвир-лашның директору Т. Н. Ала-пов, Улуг-Хемниң Торгалыг школазының директору А. С. Серен, Тоора-Хем ортукам шко-лазының директору В. Д. Шог-жың, Кызылдың башкы учалы-шканы директору М. Х. Чың-ба болгаш СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөрдилге чер-лериниң илде эртелекчи П. Т. Киселен дээш өске-даа эштер кырышкен.

Ол организацыя байырла-дын халбаң программазын белеткен турар. Маңга халбаң-ды Европаның чурттарыңга фашизмег уагү шынчыкчи-нин дугайында улуг делегеле-рин база кылды. Европаның уагүстари фашизмге кула-нышкылар хостарыңга мөд-дөлүгү Совет Армияның шы-гардагы ролон апаз калаа-биле көргүр.

ВОЛГОГРАДТЫҢ ТРАКТОР ЗАВОДУНГА БЕШКИ ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

Волгоградтың дөрт дакыр орденниң трактор кылдыр ааза-дуңуң коллективиниң алаары амылаан булуң чуртта көз. Амгы үедө чурттуң колхоз, совхозтарында ияш трактор бурдуу оң мурунда алаары. Чурттуң кедээ ажил-агыйлы тракторлар-биле азырарыңга келдишиң. Чуртка трактор бүдүрүлгези хөжүдөрүн-ге улуг салымкыны дээш ба-за миллион дугаардыг трактору кылды үндүргөни-биле колбаштыр Волгоградтың Ф. Э. Держинский атыг трактор заводу Ленин ордени-биле шаңаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро составын СЭКП ТК-ниң Чи-нинг секретари эш Л. И. Брежневти баштадыр сонгаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кеңигүнү, СЭКП ТК-ниң секретари Ф. Д. Кулаков сөс берген. Ол СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретари эш Л. И. Брежневтин болуңуң өмүңүңдөң ишкышкыңды билдирген. Эш Ф. Д. Кулаков СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумуну шынтырарын улуг ужу-дузанын онаалап айткан, бо адырдың эи маңгың Волгоград заводуңуң мурунда да турар улуг сорулгаларга доктаган.

Эш Ф. Д. Кулаков заводу Ленин ордени-биле шаңаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуна чарың пачаан, хуралды кырыккычкылар димитрин адыш чаксар турза ону Волгоградтың трактор заводуңуң туугуна ка-даан.

Трактор кылдыр бүдүрүлгө каттыгырдыгыңды чинтене директору В. А. Семенов бол-гаш өскөлөр-даа хуралга чүгө чугаалаан, Төрөңи чурттуң бедик ишчиле дээш чурткыңды амылаан өөрүп четтирерин ишкышкыңды керектөөр. Орталар СЭКП ТК-ниң партияга, совет улускай Кийгириңга харык кылдыр 1975 чылды шалыңчы ажилды чылы кылдыр чарла-дың, бүдүрүлгениң ажил-чын шымарын улам экинчиле-рин хүлээттиң.

Байылыг хуралды кырыккычкы-чкы СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президи-умуна болгаш Министрлер Чө-вүлелине байырыг чагамы хүлээп алганар.

(СЭТА).

Улус өөрдилге ажилдакчыларың хураалы

«Амгыктарың бүүү-инти ортукам өөрдилге шилчиде-ли доозар болгаш нити бил-ик школазын улам ияш сай-зыралды дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докта-алың бистин республикада калчаар боттадырары турарын улус өөрдилге ажилдакчы-ларын ачкының чугаалашкан. Үстүдө айттырга хамаарыш-кы илеткелди Тыва АССР-ниң чырдышкыны министри Д. Б. Ондар кылган.

Республиканың партия, совет, улус өөрдилге органдарын, школа коллективтеринин амы-кыны боттотуптирерин ортукам өөрдилгезинче шилчиге та-лазы-биле чорудуп турар ажил-херестери, арга-дуржулга, ол ишкыш ажилда бар четпестерин чылдаар ду-гайында санал-онааларга Кы-зыл хоорукчукомунуң даргазын ораалкычы Е. Д. Улаура-кына, Бай-Тайга райкүүсөмунуң даргазын ораалкычы Д. М. Монгуш, Тес-Хем райкүүсөмунуң даргазын ораалкычы К. К. Шууу-Маадир, ВЛКСМ Ч. Обкомунуң секретари Е. Д. Па-ла, Таңдының Бай-Хаян хөвир-лашның директору Т. Н. Ала-пов, Улуг-Хемниң Торгалыг школазының директору А. С. Серен, Тоора-Хем ортукам шко-лазының директору В. Д. Шог-жың, Кызылдың башкы учалы-шканы директору М. Х. Чың-ба болгаш СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөрдилге чер-лериниң илде эртелекчи П. Т. Киселен дээш өске-даа эштер кырышкен.

Ол организацыя байырла-дын халбаң программазын белеткен турар. Маңга халбаң-ды Европаның чурттарыңга фашизмег уагү шынчыкчи-нин дугайында улуг делегеле-рин база кылды. Европаның уагүстари фашизмге кула-нышкылар хостарыңга мөд-дөлүгү Совет Армияның шы-гардагы ролон апаз калаа-биле көргүр.

Кула-дүмүрү ында Муруу-Чөм Азия-нын чурттарыңгы географты-рымни конференциязы бооп турар.

Ол конференцияны амы-лында Индонезияны, Синга-пурнуң, Таиландың, Филиппиниң, Лаосун болгаш өске-даа азы чурттарыңгы төлө-лөкчөлөрү кырың турар. Картография болгаш гео-графты

Специалистен негээр, анаа дузаллаар

Көдээ ажил-агын тусгай эрхэмтгэлд-биле ажылдап кыжылар кемчелдер дугайында айтырымны СӨКП Тес-Хем райкомунун элчлелги пленуму чыгарган. Партия райкомунун бири секретарь П. Дамба-Хуурал илгелел кылып тура, районда мал болгаш чоь ажил-агын байлалын сайгарып, анаа специалисттерин ролон демделген. Район беш чылдык эркен тодоралгыч чылым чамдык талаар-биле байлал эвес түнөөлөргө дооскан. Күрүнеге көдээ ажил-агын продукцияларын сатар план күүсеттирген. Блангыч сүт сатар план 122,9 хуу күүсеттирген, азы эртен чыл-биле денээрге, немелде өзүлдө 20 хуу болган.

1974 чылда пландан ажыр 18 тонна дүктү район саткан. Бо чедикшилерде көдээ ажил-агын специалисттеринин эвээш эвес үзүү киргени чыгаажок. Ыччалза-даа манза оожурган болбас дээрин пленум айтыкан. Тусгай эрхэмтгелдерин чамдыктары ам-даа шүшпел, чогаалдыкчы эвес ажилдап, күтпө хун бурунуң аар-саар ажилдарына чардыгың, перспективтиг кемчелерге кир-бейн турар.

Чижээ, төрүүр түс малга ояштыр чаш төлдү чыкка эвээштыр ап турар. Ындыг чорук хөй чылдарда уламчылап келген. Эртен чылым база-ла ол талазы-биле социалист хуызгае туржук, план бешти күүсеттирген. Районда дээр деп санаттың турар «Тес-Хем» совхоз чүс хөй, шүкүден 77 хураганны, 60-ке айнап алган. Районун зоотехниктерин, мал эмчилерин, агрономдарын буюлур холдан салбайн, хүн бүрү сагыш салып ажилдаар ужурулуг айты-

рым бо эвес бе? Чаш төлдү эвээш адырга, мал бажы эспе, а мал бажы эспеке эг, сүт, дүк бүдүрениң, ону күрүнеге садарыңдын планарыңды күдөөдөң байлору кымдага-даа билдирер. Мал чүге кызырал турарың, чүге хөй өлүп, хорал турарың, чүгү кылза экид, а ону кылдыгың чүгү шалтыктал турарың? Көдээ ажил-агынчы технологтар бо бүтүң билген турар, анаа дүштүр ажилды организастаар ужурулуг болгай. Эртен чылым 5,4 муң хөй, 811 илек кызыраар, 6 муң хире мал өлгөн болгаш чиккен.

Чогуун-на мичанган райкүүс-комунуң көдээ ажил-агын эрел-линин начальниги К. Куулар-нын, уксаажымдыга каттыжымшынын начальниги М. Сарыларын, тарып бооза-дылга станциянын директору М. Шымыктын болгаш ажил-агынчыларын тусгай эрхэмтгелдерин четес ажилын пленумга чидиң-биле шүтүчүдүн ужуру-даа ол. Ол коллектив-дерде партия организасталары специалисттер-биле ажилды экижишти шыдаайн турарын база айтыр алар.

Чамдык зоотехниктер малды назм-кар, өң-чүзүң, класс ай-бирле ылгап тууп четтикпейн турар. А «О-Шынаа» совхозта (кол зоотехник К. Шалма) ону шүтүчүчүдүн. Ол-ла совхозка мал чуудалзы шынар чок кылдыган.

Чер ажилын хөгжүтпейн тур-гаш, мал ажилын экижидер бер-бес алаар. Бо дугайында чүгө-баа районга каш чыл иштинде чоруп, хөй доктаал, шитти-рилерин хузууң ап турар. Ма-наа кол чүгү—перспективтиг ажилдар болур, ону күдөдүр талазы-биле кемчелерин, хуу-

ларым ол документтерде айтыкан. Суггарылга система-ларын чартыр, културтуур одалар тургузар, черин бол-базыраарың талазы-биле чам-дык чаа түдөөр кылдың-даа турга, ол ам-даа эвээш. Он бети ижизин оюлуг күс хере-чилер турар: район тарааның 3,9 центнер, мал чемизин 7,9, а кукурузаның чүгө 31 цент-нер дүжүдүн алган. Мону та-варылга деп болбас, бо дээр-ге барык-ла чыл сайында катап-тан келген. Партия райком, чер-черде парторганизациялар болгаш райкүүском, көдээ ажил-агынчы органдары чер ажилын хөгжүдөр талазы-биле хузууң алган шиттирилерин амдыралга шугургу ботта-ларын негеттигин турар.

Районда 113 тусгай эрхэм-тиглер санигитин турар. Ол дээр-ге уулуг күш! Оларныч арамында ажилыңа кызымак, негелде, чоңуга хүндүткел-диг иштерин пленумга алаан-ола: «Ак-Эрн» колхозта мал эмчизи М. Сапай, «Чоду-раа» колхозтун инженерин Вла-димир Кизыл-оол, «Тес-Хем» совхозтун мал эмчизи Б. Дон-гак дээр өскөлөр-даа хамар-жер. А чамдык специалисттер инженер Дюбюлов, агроном Кизыл-оол дээр ишкан шит-тер ажилыңа харамаалга чок болганы дээр ажилдан үн-дүртүздүн. А эске он-он спе-циалисттерин дугайында чүгү чуугалап болуру? Олар бот-тарын хузууң билген күдөдүр дээр хире шаа-биле ажилдап турар. Оларныч ажилын углап башкарар, дуза чедирер тала-зы-биле ажил-агынчыларда партия организасталары база то-долгай ажилды чоруттайн тур-ар.

«О-Шынаа» совхозта механик Д. Маймыл ажил-агынча бер-гедээшкннер дугайың чууга-

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫ - ХУУСАА БЕТИНДЕ

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Шахтамың хөөв-саалым болбазыраарың ССРЭ-ның 50 чылым атыг комбинатында чыл сайыла-ла 47 миляны метр төстү кылып үндүрер, пас артып, кылырынчың № 2 фабрикамы норма суузалымдан беш ай муруй ажылдап кырып, ажилдап эгезеэн.

ЧУРУКТА: мастер Антонина Ашмарина-ның артында негиде муракчы элчээр. Со-гай талазында ол таланың: Ольга Рыжикова, Татьяна Краснополева, мастер Антонина Ашмарина, Любовь Фалатова, Зинаида Шашкова, Валентина Малютина болгаш Надежда Иванова олар.

В. ТУРБИНИЧ фотоу. (СЭТА-ның фотохроникамы).

Харысгалга дугайында чугаа

НЕГЕЛДЕ ЧОКТУҢ УРЖУУ

Тываның көдээ ажил-агынчы дуржулга станциязы чыл-дан чыкка көсүк түнөөлөргө чедип ап, малдың баш санын өстүрениң беш чыл планын 1973 чылда-ла күдөдүңкөн.

Тоску беш чылдың тодорал-гыч чылдыгыңа, мурундагы чылдарыңага деңизерге, хой-жулар чедикшилер ажил-даар төрүүр 100 хойга оонаш-тыр 90 хураган алыр тургаш, 92-пн, хөй бүрүздүн 4 г дүк кыргыр планын 4120 грамм кылдыр, 78 тонна дүк бүдүрер планын 81 тонна кылдыр күдөдүңкөн. Бистик мурунку малчыларымыс Монгуш Далаар-ол, Күжүтөг Хеняар-оол, Оюн Мамдай-Нор-бу, Оюн Суге-Маалыр олар тус-тузуңа төрүүр 100 хойга оонаштыр 106—123 хураганны менди доруктурган. А Оюн Кизыл-бол, Оюн Смыд-оол олар хөй бүрүздүн-не 5 г дүктү кыргып алган. Бо чедикшилер калдарчылары болгаш мал ажилыңын тусгай эрхэмтгелдерин кызымак ажилыңын түдөөлүң-дир.

Ыччалза-даа, ажилыңа хара-мысалгазың куду ийиң-чигиш специалисттерин дугайың манза бижирер болдым. Дуржулга станция-зыңа 1974 чылдың декабрь 2—3-түн дүндөлөргө эртенки чымы орай төртүңгөн 47 хура-ган өлгөн. Колданың калдар-чымы Сартымал Лопсаң өлүг хураганарың дажылап бе-зин четтикпейн турган. Ул мал-чының колданылда өске ко-лонараран чыгынган 950 баш чокамак күштүг хураганар моюдетиңгел деп чүвөни спе-циалистер билер. Хөй бригади-ри С. Шени болгаш өскөлөр-даа манза келген, дүвүрээни үндүрүң эгезеэн.

Чүгү канчаары? Колданы манза артырар болза, моон-даа улуг чогаалга таваржы болур. Ыччалза-даа улуг хураганарың чоокка чедир хөй се-мирти азырал турган черге дажылаар деп шиттирээң. Ыччалза-даа мында бай-дал база дүвүрөңгө: саваң дожеттинизин, кажалар чыл-дылаттыңман.

Дүрүн көдээ Советтинин октябрда болган сессия-зыңа Дуржулга стан-циязында мал кытылаашы-ныңа бреткек ажилдарың дугайында айтырымың чу-гаалжык турган, мынча Кизыл-Эрнече турган ол кажаз-ны ноябрь 1-ге чедир септээр деп шиттирээң турбуже, ол

Чүгү канчаары? Колданы манза артырар болза, моон-даа улуг чогаалга таваржы болур. Ыччалза-даа улуг хураганарың чоокка чедир хөй се-мирти азырал турган черге дажылаар деп шиттирээң. Ыччалза-даа мында бай-дал база дүвүрөңгө: саваң дожеттинизин, кажалар чыл-дылаттыңман.

Бисте эртем ажилдакчыларын шиттиден 39 хузуу—хөдөөчүлөр, Бүдүн чартык миллион хөдөөчүлөр—Бүтү-үмелдең чогаалдыкчылар бол-гаш чартыкчылар инталениң келжигинер. Инженер деп сөс эр кичине хамар-дыр-даа болза, ук мергелдиң диниң үштүң бир кезин хөдөө-чүлөр чедип алган. Экономис-терин болгаш социологтар-ны союуругаткан чууду ста-тистика демделген: үлөтүр-нүң каның-бир азыралыңа автоматчылыгың болгаш мергелдеринин дөңсөлөң бөлүн-дүн адырларда хөдөө-чүлөрүнүн санын шүт-тү өскөн-биле тайылдыратты-

ЧУРУКТА: Монгуш-Тайганың хөчүн хойжуларыңды бирээ-ди Долзат Харым-оол.

А. ДАРЖАА. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотоу.

КУЖЕНИШКИНИҢ АЖЫЛ-ИШЧЕ

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). СӨКП-нин Бай-Тайга райкомунун чамдык дөктөрлөр бол-дүвүн кежигунерин СӨКП Топ Комитетинин партияга, совет улуска Кыргырын районун колхозтарын, совхозтарын ажил-ишчилерге таныштырары-биле партия райкомун чоруткан. Олар 4 кезек ерге Кыргырын таныштырар, митинг-хуралдарын эрттирген. Анаа 1225 кижи олорушкан, оларын шиттиден 36 кижи санал берген.

«Муракчы» колхозтун көдээ Култура бажымың хөй кичи киржикчилер митинг болган.

СӨКП Топ Комитетинин партияга, совет улуска Кыргырын бистерин Төрүн чүтү-вүстүн чагай чоруу дээр тур-гужуңуң «лаа-чаа ажил-хере-ктерге кыргыр турар—тед, райкүүскомунуң көдээ ажил-агын эрелелинин начальниги В. Дандар анаа чүге чууга-лаан, айтыкан.—Коммунист партия болгаш Совет чыкка совет улустуң чагай чоруу дээр.

УЛУСЧУ ДРУЖИНА—УЛУГ КУШ

Бистик республикада—үлөт-пүр бүдүрүлге, алабар организаста-дык ажил-агын чедеринде хөй улусчу дружиниктер ажилдап турар. Олар болза күрүнеге болгаш хөй-интиги-нин корум-чүрүмүн ийиң сал-гымыңга, социалист хойжу-дурмунуң негелдесерин күдө-дүңкөргө совет кижилерин кир-жигезин илгелдештир, бот-тук дүзүң чедирин турар.

Оон ийиң кем-херек үлөт-дир, хулагың чорук кылар чүдүлдерин болдурубазы-биле баш бурунгаар сагыңдарың кемчелерин боттаңдарыңа салдыкшыңың хирин турары-биле чөргөшпүр үлөткелчи-лерин илгелдир, оларга хамар-шыртыр кемчт алып ажилдар-га илгелдир кирип турарлар. Чамдык чикчел-терин ап көрээди. Чоок-та чаа Кызад хоорай-ны № 40 магиянын чамы-га В. Кришчин деп кижи ха-маматы Иванькович «Эрээ» мар-камың хол шагын үштүң ап турда дружиниктер ону тудуп алган. Көдээ ажил-агын техникумуң дружиники Виктор Стехов эртыгыларын илгел-дир, милиция ажилдакчыларыңа илгелдир дузаал, дру-жиник хузууңга ач сеткил-диг күдөдүңкөн. Ол дээр, рес-публиканың иштин херектер министриң дузаалы-биле ону өрткелге бөлөк-биле шаңнаа.

Хоорайны дик хөй албар организасталарыңын, үлөтүр бүдүрүлгелеринин үдүртүчүл-дүн улусчу дружинаның ажилын үлөтөп, элчелтиг ле-журыйлашкының ай-шааңы организасталар талазы-биле илгелдир чоруң үрү-дүң турар Ыччалза-даа түбүр-зөвүдүн, Тываның элчиги че-дөөлөң, күрүне бажымың, об-ластың профсоюздар чөвү-лөңи болгаш өске-ла колдө-дүңкөн хамаршырың бол-ур. Амгы үлө хоорайда 175

улусчу дружина тургустун-га болгаш ажилдап турар. Оларын 64-ү—хоорайны ав-томатизациянын шүтүмү-биле ажилдап турар. Бо улусчу дру-жиналар боттарыңды хузуу-лөңдө ийиң муң ажың кичиңи хаара туткан. Бо—улуг күш. Ону хоорайны улусчу дружи-наларын шыңап үдүртүр. Ук штабтың чагырганында турар улусчу дружиналарын дру-жиниктер элчелтиг дежур-чүлүлээшкыңа озалдавың көзү, хузууңга ач сеткил-диг күдөдүңкөн.

Ыччалза-даа дежурыйлаш-кыңче чогуур өй-шанды үмөс ийикке, азы озалдаар чорутар бөр. Четке келбес таварыла-лар хөй удаа болуп турар. Ылангыч «Тудук кезектери» комбинаттын, хоорайны ха-рылава белдеринин, Кызыл-сы-дымын, алыч-эвөөдүн бол-гаш өске-ла чамдык органи-зацияларын үдүртүчүлүр улусчу дружиналарын ажил-дын четке үлөлөйн турар.

Улусчу дружиналарын ажил-дын дүрүлгөүлүңдүн алгаш көргө, кайы организаста-дык азы бүдүрүлге черинде партия организасталарыңа, администрация дружина ажилын шың үдүр-түп, деткимчени көрүдүң тур-бар болду. Ийиң дружиник-тер элчелтиг дежурыйлаш-кыңче чогуур шаңида бүрүн составтың үлөү турар. Хөй-и-янын корум-чүрүмүн үрээр, кем-херек үлөдир, хулагың чорук чоруктарың үлөү турары-биле кол чылгаган—ара-галашкыңда, үлөткел хере-ктерин чеден хире хузуу ара-гынын уржунда болуп турары-биле хузууң илгелдир. Чөдө эвес сөдөңдө алгаш көдө, 1974 чылда болган чартымың дүрүң чылда Кызылдын өрт-төңкөрүңдүн азыртың сеп-тедир черге кирген кижилерин

Долзат Харым-оол чүгө «Малчын» колхозта эвес, районда бези сураалыг кижилерин бирээни. Ол колхозтун улуслек-чиеринин база бирээни. Мал бажы өстүрер, оңу продук-турдуң бедиңер ийиң херекке ол чөдөрби чыл дүрүзүңда үр-түңдөлгө киржиң келген. Оңу мададан кодан хою чыл бүрү хур, чаш толү менди болуп турар.

Малчының ол бүгү ак сеткилди күш-ажымы оон хо-рөөдө чапал чоруу «Хузууңга Дөдөө» өрден, Ленин ийелей меламы улам-на бадыткаар. Ол чүгө ошакан ажил, хузууңга харамаалга эвес, хөй-интиги ажилыңа база бот-чөпкөйгөн.

Монгуш-Тайга район Советинин депутатта, күсүккомунуң улус өөрдөдөгү талазы-биле комиссиянын ажилын билдир-гилерин турар. Ол хөй уругуң нези, өг-бүлө амдыралга үлөткелерин, манзың биче чаштарың културтуур өстүрүң кижилеринге база кызымак.

А. ДАРЖАА. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотоу.

ХЕРЭЭЖЕННЕР БОЛГАШ ТЕХНИКА

КНО-нун шиттириниң бугулар 1975 чылды Делегейин хөдөөчүлөр чымы деп чараан. Делегейин дик хөй чурттарында амдыгааштан эгелен ийиң-бүрү харамаалга мергелдерин айтырымың чуугалашкы семинарлар, чымытар артып турар. Бистик чуртуң өртем-техниктиг депшаргың хөдөөчүлөрүнүн ролу калдыкы дээр-нин дугайында ПМА-ның тайылдыраткызы Майя Ша-бенцова мынчаар тайылдырал турар.

Улетпүрүнүң чаңыл болган «хөдөөчү» алдыры—чик ил-дустрия ам ийиң ажилдап турар хөдөөчүлөрүнүн салымың талазы-биле алырга бистик чуртуустан ийиң черге апар-ган. Ам бирги черин автомат-чылыгың болгаш механика-лыктың бекке дөңсөлөң чед-дир алган машина тузуушкуну элөп турар. Программ башкаргалыг станктар, авто-матичаткы комплекстиң шү-гүмүнар, электр-санаалгалыг машиналар—бо бүгү маши-на тузуушкунуң улетпүрүнүн дөңсөлөңгө ошакы чүдүлери ол, Совет хөдөөчүлөр кижилерин

берген социализм чүгө хөй-дүрүм бугулар эвес, харын шүт-ла херек кырмыда ук мергелдерин чедип алыр, боттарыңдын таланттын хөг-дүрүң мындагы артың хөдөө-чүлөр чоңга берген.

Бисте эртем ажилдакчыларын шиттиден 39 хузуу—хөдөөчүлөр, Бүдүн чартык миллион хөдөөчүлөр—Бүтү-үмелдең чогаалдыкчылар бол-гаш чартыкчылар инталениң келжигинер. Инженер деп сөс эр кичине хамар-дыр-даа болза, ук мергелдиң диниң үштүң бир кезин хөдөө-чүлөр чедип алган. Экономис-терин болгаш социологтар-ны союуругаткан чууду ста-тистика демделген: үлөтүр-нүң каның-бир азыралыңа автоматчылыгың болгаш мергелдеринин дөңсөлөң бөлүн-дүн адырларда хөдөө-чүлөрүнүн санын шүт-тү өскөн-биле тайылдыратты-

Ажыл хөдөөчүлөр кичиге экономика талазы-биле хамар-шырың чорукту хандырың турар. Күш-ажылга болуп кир-жилегиз тыл тодоратыңды, бистик хөдөөчүлөрүнүн ма-териалдык-ла, материалдык-ла факторларга салдарын чед-дир турары ол. Чогуун-на хара-мың күрүне оларга дең күш-ажыл дээр дең төлөгөң, ажил талазы-биле депшири-нин калбак аргаларын ма-галап турар чүгө болганда, манза кол чүгө болза эр, хөдөөчүлөрүң ийиң хамар-галым эвес, харын кичи бүрү-дүнүң аргы-мергелдеринин улум илгелдиркиң-дир.

(ПМА).

